

(1876–1900)” című könyve, s történetírói vénája a későbbiekben is megnyilvánult. Persze az igazi jellemzője a rendkívül színvonalas – minden lényeges kérdésre írásban is reagált –, nagy hatású és iránymutató publicisztikai munkássága volt.

Blum életének történeti szemmel három korszaka volt, ezeket a szerző jól, érdekesen és alaposan mutatja be, figyelemmel a fontossági arányokra.

1918-ig terjedő fiatalokának bemutatása nagyon érdekes (irodalmi tevékenység, igen neves személyiségekkel tartott kapcsolat). Útkeresése, műveltsége, tanulmányai, tehetsége markáns rajzolatú a könyvben. Az 1920-as években a Francia Szocialista Párthoz fűződő kapcsolata, abban betöltött szerepe – az akkori franciaországi szocializmus pártjai, az egész belpolitika bemutatása mellett – alaposan és szemléletesen áll előtűnk a munka lapjain. A gazdasági világválság, amely az országot nem 1929-től, hanem csak később, 1931-től sújtotta, de el is húzódott, sokat megmagyaráz Blum hőskoráról, a Népfrent előzményeiről és feltételeiről.

A *Népfrent* tárgyalásából plasztikusan kiderült a már más összefüggésben említett alapkérdés, a *gazdaság mozgásterének* problémája. Világos a könyvből, hogy Blum népfrentkormányára meddig ment el, illetve mehetett el – utóbbi örök vitás kérdés. Kiderül persze az is, hogy Blum saját maga tevékenységét és felfogását később miként ítélte meg, s mennyiben módosította.

Egész életútjából kiemelkedő, hogy Blum egész Európában tudott gondolkodni, s az is, hogy érzelme volt az emberek megítéléséhez, kiválasztásához. Mint az igazán okos emberek, a tehetségeket választotta – ami távolról sem általános –, és kitűnő érzelme volt a csapatmunkához.

A börtönből és a koncentrációs táborból visszatérve, 1945-ben (gyalázatos riomi perére, majd a hitleri durva beavatkozásra nincs itt mód kitérni) ünnepelték, időskorában igen jól szerepelt (vö. kapcsolatát is de Gaulle-lal), de azután saját pártjában valójában megbukott.

Számos alapvetően fontos kérdésről lehetne, sőt kellene e recenzióban szólni. Csak felsorolásszerűen jelzem a fő kérdésköröket: Blum alapvető szemlélete, feladatmegjelölése, a gazdaság és a nagypolgárság (nagy-tőke) viszonya, Blum külpolitikai koncepciója és ezen belül a korszak változásainak, nemzetközi viszonyainak való megfelelés, a munkásegység kérdése, Blum szocializmuskoncepciója, beleértve sajátos marxista felfogását, véleményét Szovjet-Oroszországról, majd a Szovjetunióról, Sztálinról, a paktumról, a pacifizmusról, illetve a fegyverkezés problémájáról, az internacionalizmusról (ideértve a gazdasági internacionalizmust, amit persze felismert).

Végül: a könyvből világosan kitűnik, hogy Blum egész életútjának, tevékenységének ismerete nélkül a 20. század első fele Franciaországának történetét – tehát nemcsak a Blum által vezetett Népfrentét – nem lehet valójában megismerni és megérteni. A munka a francia és a nemzetközi munkásmozgalom kitűnő ismerőjének és a témakörben igen sokat publikáló történésznek komoly érdeme.

Kiseb hibákról, amelyek különben sem elsődlegesen a szerző hibái – sajtóhibák elsősorban, amelyek szerencsére nem értelemzavaróak –, nem látom különösebb értelmét szót ejteni.

Incze Miklós

PAUL PRESTON

FRANCO. A BIOGRAPHY London, 1993. 1002 p.

Egyes ismertető szerint a könyv „ellenséges” Francoval szemben, habár forrásanyaga a lehetőségek szerint teljes, és adatai, értékelései pontosak. Az nem kétséges, hogy ez az életrajz az eddigiek közül a legjobb, legtárgyilagosabb és messzemenően választ kíván adni számos olyan kérdésre, amely Franco jobboldali uralmából, uralkodási „sikereiből” és egyéniségéből természetesen adódik.

A tények a következők: Francisco Franco tábornok csaknem négy évtizeden keresztül (1939–1975) volt hatalmon Spanyolországban. Egy ennyire hosszú uralom óhatatlanul megteremti a teremtője és hasznélvezője mítoszát. A munka legnagyobb érdeme, hogy a mítoszok mögött a szerző választ igyekszik adni a Franco uralta Spanyolország politikájára és magára az emberre.

Az ezer oldal elolvasása után az az olvasó benyomása, hogy Franco igen ellentmondásos karakter lehetett, s élete legnagyobb eredménye az volt, hogy hatalmon maradt. Hatalma azonban honfitársai többségének csak szenvedést okozott, s alig húsz évvel halála után kormányzásának szinte nyoma sem maradt: Spanyolország

ma, számos autonóm területtel, olyan parlamenti demokráciát képvisel, amely teljes ellentéte mindannak, amiért Franco küzdött, s amiben hitt.

Lássuk először Franco emberi portréját, ahogyan Preston tárgyilagos vonalvezetéséből előrajzolódik. Mint sok más angol életrajzíró, bizonyára teljes joggal, jelentőséget tulajdonít a diktátor jellemének kialakulásában a szülők személyiségének és magatartásának. Apja diktátor hajlamú, léha ember volt, aki lenézte vézna, kis növésű fiát, gúnyolta – szemben férfiasabb külsejű fivéréivel. Így Franco vallásos és türelmes anyja felé fordult, akitől talán türeklépességét örökölte. A szerző Francót egyszerre ravasznak és hiszékenynek, kegyetlennek és tehetetlennek, félnéknek és gőgösnek jellemzi. Franco – mint fiatal ember – igyekezett magából bátor katonát faragni, Marokkóban a spanyol idegenlégió parancsnokaként a mórok ellen harcolt. Később egy interjúban azt mondta, hogy Afrika tette őt azzá, ami lett. Végig megőrizte magában az ellenérzést a politikusokkal szemben, a parlamenti kormányzatot szinte a szabadkőművességgel azonosította, amelyet a kommunizmussal együtt mélységesen gyűlölt. Elhivatottságot érzett magában: ő az, aki Spanyolországot mindezekről megmentheti. Azt a látványos vezéri fellépést, amely mind Mussolinit, mind Hitlert jellemezte, Franco nélkülözte. Az a tény, hogy oly sokáig megőrizte hatalmát, részben azzal magyarázható: felmérte ellenfelei gyöngeségét és árukat; vagy egymás ellen játszotta ki őket, vagy sokukat lefizette.

A szerző a külpolitikával kapcsolatban azt írja, hogy Franco ügyes diplomáciája gyakran csak késlekedő elhatározás volt. Hitler be akarta vonni Spanyolországot a második világháborúba, amit Franco szintén akart, csak arra várt, hogy a győzelemben biztos legyen. Persze várakozásában szerepet játszottak a szövetségesek anyagi juttatásai is. Szinte ugyanez ismétlődött meg a hidegháború éveiben, amikor Franco a kommunizmus elleni védőbástyává emelte rendszerét. Ekkor az amerikaiak szemében emelkedett magasabbra presztízse. A hatvanas években Spanyolország látványos gazdasági növekedése lehetővé tette Franco számára, hogy a maga dicsőségére írja a felemelkedést, holott aligha volt köze hozzá, nem volt közgazdaságilag képzett, legfeljebb az írható a javára, hogy nem hátráltatta a spanyol gazdaság modernizációját.

Megkérdőjelezhető Franco manipulatív készsége. A szerző szerint Franco szükségtelenül eltúlozta a polgárháborút, hogy baloldali ellenségeivel és jobboldali riválisaival egyaránt leszámolhasson, és hatalmának alapjait jobban megvethesse, ám ezt nem elég meggyőzően bizonyítják a források.

A könyv középpontja az a 200 oldal, amely Franco második világháborús diplomáciájával foglalkozik. Az életének utolsó harminc esztendejével foglalkozó rész mintegy 250 oldalt tesz ki. Ez szemmel láthatólag a legnehezebb történetírói vállalkozása volt a szerzőnek, hiszen ekkor már nincsenek drámai fejlemények. Már nem Franco érdekes, hanem az ország társadalomtörténete, habár a hatvanas évek közepéig Franco képes volt felmérni ellenfelei gyengeségeit, s árukat megfizetni. A hatvanas évek gazdasági eredményeit a szerző főleg Franco két miniszterének tulajdonítja.

Mindezek után Franco majdnemhogy csak ceremonális szerepet töltött be az ország életében. Az 1969–75-ig terjedő utolsó éveket a szerző klinikai pontossággal vezeti végig. Felettlőbb érdekes lehet: egy olyan országban, mint Spanyolország, miként tudott oly sok tehetséges és intelligens ember megalkudni a Franco-rendszerrel, egy olyan rendszerrel, amelynek alapja katonai jellegű volt, amely kegyetlenül szétrombolta a Spanyol Kőztársaságot, és amelyik a polgárháború után rengeteg embert végeztetett ki. Ezekre a kérdésekre a London School of Economics professzora higgadt és sokrétű választ nyújt fontos és alapos művében.

H. Haraszti Éva

IL TRIBUNALE SPECIALE FASCISTA

A CURA DI GIUSEPPE GALZERANO.

PREFAZIONE DI PAOLO VITORELLI

(A fasiszta Különleges Bíróság)

Salerno, Galzerano Editore, 1992. 95 p.

Az alig ötíves könyvecske tulajdonképpen reprint: az eredeti, 1932-es kiadást annak idején az olasz antifaszizmus egyik sajátos – egyszerre liberális és radikálisan baloldali – csoportosulása, az *Igazság és Szabadság* (Giustizia e Libertà) jelentette meg Párizsban, azonos címmel, az „I processi di Roma” (A római perek) alcímmel. A Galzerano kiadó most az „Okmányok és népi emlékezet” (Atti e memorie del popolo) sorozatban